

راجع بود املی آنها و سایر جاهات از ولایات تا حال چاهمی در خصوص بانک کرده و کدام گروه را دادند که بانک تشکیل شود یکی از ولایات آذربایجان چنین عنوان نمود ایرانی هائیکه اند در ولایات دورو مانسته این پنجوا قلم در دست ما است تمام تصویبات را به کردن آنها وارد میآوریم و من میخواهم امروز اینجا حامی آنها باشم البته ملت حق شرکت در امور است منصفی دارد و میخواهند کار مجلس خوب پیش برود و شما یکدسته را معصوم قرار داده اید و یکدسته را جایز الخطا و ایندسته را اتصالا میزیند نوی سرش اما آندهست که معصوم هستند هیچ فرض خطا برای آنها نمیکنید فرض معال که محال نیست یکدسته هم باینها اغیار شود چه ضرر دارد الان چهار ماه است که در این مطالب مذاکره میشود مودات آنها درست و با کثرت آراء قرار شد در یک هفته اصلاح شود و من میگویم ملت حق تحکیم را دارد در این موقع یکی از کلاه چنین اظهار داشت میخواهم بدانیم که در این چهار ماه مجلس بی کار بوده و کوتاهی کرده؟ مگر نمیدانید نوشتن قانون اساسی چقدر کار دارد مگر شما خودتان نبودید همان وکیل جواب داد: بلی این قانون اساسی تمام نشده کار دیگر بیان آوردند مراعات الامم فالامم نشده و یکی دیگر از ولایات آذربایجان اظهار نمود نظامنامه انجمنهای ایالتی نیست روز است تمام شده حال میگوید باید بنظر وزراء برسد تا حال کجا مانده بود رئیس چنین جواب دادند اولاً گویا بر شما شسته شده که نباید بنظر وزراء برسد شما بناید آنچه که در این مجلس تصویب میشود اول باید بنظر وزراء برسد بعد بصدقه های ایالتی تمام شده در این وقت در دفعه بواسطه حک و اصلاحی که شده بود پاک و پس شده و امروز تمام شده است و بیش از اینهم نمیتوان کار کرد و یکی دیگر از آن ولایات کرد ما هنوز نمیخواهیم مجلس را تفهیم میایم و تکیه و کلا دولت و ملت معنی مجلس را فهمیدند آنوقت کارها درست میشود تمام تقصیرها از خود ما است

مکرر از یکدیگر عیب گرفتیم و حال آنکه اکثر معنی و کالات را نمی دانند کلیه حوائج مردم به دو قسم است یا شخصی است یا عمومی شخصی را چند نفر یا یک نفر میتواند اصلاح نماید اما حوائج عمومی را نمیتواند سی کرور نفوس در یکجا جمع شده کارهای خودشان را اصلاح نمایند پس چند نفری را و کالات داده میگویند شما در امورات ما نظارت داشته باشید و این پولیکه از ما گرفته میشود ببینید در خیر ما مصرف میشود یا در ضرر ما و این و کالات نمیشود تا مردم و توفیق تمام نداشته باشند کار پیش نمیرود چطور که یک نفر جلو مرا گرفته میگوید تو دروغ گویی چرا؟ بجهت اینکجه چند شب قبل منتم قانون اساسی را خواستند من جواب دادم تمام است تا روز سه شنبه شاید در مجلس هلنی قرائت شود حال که در مجلس هلنی خوانده نشده و در اطراف مخصوص قرائت شد میگوید تودروغ گویی با این حال نمیشود کار کرد حق ندارد یک نفر از ملت اینطور کم کند این ملت یا بشما توفیق داشتند یا نداشتند اگر داشته حق اعتراض ندارند اگر نداشتند دست دیگر انتخاب کنند

مذاکرات زیاد در این خصوصها بیان آمد بعضی گفتند تاکنون فصولی از طرف و کلا نشده

و صحیح نیست گفتند بیگانه یکدیگر داده بود بعضی گفتند تاکنون یک اندازه ضرر از طرف هیئت اجرائیه بوده و حال بعد اینه آنها هم اتحاد و اتفاق کرده اند بر همراهی با مجلس و انشاء الله کارها پیشرفت خواهد کرد در این موقع هیئت وزراء مسئول به مجلس آمدند

(پس از بیجا آوردن تمارفات رسمی)

اتابک اعظم چنین نطق کردند

وزیر داخله - معلوم است اعلیحضرت همایونی این کسنتی توسیونی که مرحمت فرمودند کمال مساعدت و همراهی را با این اساس داشته و دارند به ما و ت و همراهی علماء و حجج اسلام و وکلای معترم مجلس و ما هم که وزراء هستیم معاهده نمودیم که با اساس این کسنتی توسیون همراه باشیم و احکام او را اجرا داریم اعلیحضرت همایونی بنده را که احضار فرمودند بعد از شرفیابی بنگار پهای مبارک از اوضاع و شرایط کسنتی توسیون سایر دول تمدنه از بنده استفسار فرمودند بنده عرض کردم که لا علاج باید هیئت دولت با مجلس ملی متحد و متفق باشند تا اجرای احکام و پیشرفت مقاصد باسانی بشود بنا بر این بفرموده اعلیحضرت همایونی با وزراء حاضر شده و همراهی را با این اساس و ملت آنچه متصور اذهان شده ذات اقدس همایونی کمال میل و مساعدت و همراهی را با این اساس و ملت دارند و ما که وزراء هستیم با کمال امتنان و تشکر حاضر شدیم برای اتحاد و همراهی و انشاء الله با اتحاد و اتفاق باید کاری کرد که اسباب سرافرازی از برای ما حاصل شود تمام دول امروز منتظرند که ما چه خواهیم کرد تمام روزنامه های فرنگستان تا کنون در همراهی یک خبر از ایران نمی نوشتند و حالا اقل هر روزه یک ستون از احوالات امروزه ما می نویسند حال که اعلیحضرت همایونی بپیل مبارک سعی در پیشرفت این اساس میباشند دیگر جای مسامحه و درنگ نیست و سزوار نخواهد بود که بجد و جهد اقدام در امورات نشود

حاجی امین الضرب - بنده از طرف مجلس و حضرات حجج اسلام عرض میکنم که ما هیئت وزراء را صادق القول می دانیم و همان طور که اظهار مساعدت و همراهی فرموده اید تمامی اهل مجلس متشکر و ممنون میباشند امید است که اقدامات و کردار وزراء مطابق با فرمایشات و گفتار ایشان باشد و کمال همراهی را در اجراءات بفرمایند

وزیر داخله - در چند روز قبل وزراء نشستند و باهم معاهده کردند که بعد از این همراهی با مجلس نمایند و کوتاهی در اجراءات احکام نکنند و بتمام ملت هم باید اعلان داد که دولت با ملت همراه است ولی همراهی باید از هر دو طرف باشد وزراء مجری احکامند البته باید همراهی کنند والا هیچ امری پیشرفت نخواهد کرد

حاج امین الضرب - عموم ملت بجان و مال حاضرند در همراهی با دولت و اطاعت دارند مادام که هیئت وزراء حاضرند برای اجراء البته تمام ملت در این صورت متشکر و ممنون خواهند بود و اگر خدا نخواست اندکی کوتاهی از قانون مشروطات شود آن وقت ملت حق گله دارد چه عرض کنم

وزیر داخله - البته همینطور است که میفرمائید وزراء کمال همراهی را خواهند کرد

حاج امین الضرب - امروز روزی است که

آقای نایب السلطنه - از امروز دولت و ملت یکی است بعد از این دو نیت در بین نیست بسیار به همراهی و همدمی با یکدیگر کار کنند

آقای سید محمد تقی - خوب است وزراء را معرفی فرمائید

وزیر داخله هیئت وزراء را از قرار ذیل معرفی کردند

آقای نایب السلطنه - وزیر چنگ

« فرمانفرما وزیر عدلیه

« ناصرالملک وزیر مالیه

« علاء السلطنه وزیر امور خارجه

« وزیر هایون و وزیر تجارت

« مخبر السلطنه وزیر علوم

« مهندس الملک وزیر قوائد عامه

بنده هم از برای خدمت عموم بعنوان وزارت داخله منتخب شدم و بالعصوم خدمت گذاری وزرا را دارم

(مقصود رتبه رئیس الوزرائی است)

مذاکرات روز یکشنبه ۲۱

شهر ربیع الاول ۱۳۳۵

دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه بیستم را آقای سید محمد تقی قرائت کردند

بدواً صحبت از تعدیبات نایب علی اکبر خان به میان آمد و آقای میرزا سید محمد مجتهد فرمودند این مرد بدون جهت چند نفر از خیاط ها را گرفته و کتک زده دست یکی را شکسته و حبس نموده است من عزل او را از حکومت خواستم و بعد داد و ولی تا حال نتیجه نبخشیده پس یکی از کلاه اظهار داشت تا حال چند عریضه از تعدیبات او از میدان به انجمن تعقیب عریضه نوشته اند حالات این مرد معلوم و محتاج بندها کرده نیست بالجمله پس از مختصر مذاکره گفتند چون قابل مذاکره نیست پیش از این نباید اوقات مجلس را بجهت اوضاعی کرد باید عزل او را با مجازات از وزارت داخله خواست و لهذا قرار شد رقمه در این خصوص بوزارت داخله نوشته شود یکی از وکلای آذربایجان چنین عنوان نمود دیر در کسان حاج آقا محسن عارضین را در جلوه همین عبارت گرفته کتک زده اند اگر بنا باشد ریشه استبداد در عراق و شاخ و برگ آن اینجا باشد کار پیش نمیرود یکی دیگر از وکلای آذربایجان چنین اظهار داشت امروز امورات متعدده در این مملکت و این شهر متولد میشود باید نوری شومیم که آن وزیر جدید چه اقدامات خواهند نمود نمی شود مکرر عرض کرده ام وزارتخانه نباید تغییر بکند هر مطلبی را که مدت آن در روز قرار داده شده و بوزارتخانه رجوع گشته بر فرض روز نهم وزیر عزل شد باز روز دهم شخص وزیر عزل شده باید جواب آن مطلب بپاید بدهد در خصوص حاج آقا محسن چه قدر صحبت شد بهمین حال باقی مانده و خیلی از این امورات هست که همین طور معطل مانده در مسئله حاج آقا محسن بقیده بنده تبعید او از عراق و احضارش بدارالخلافه اصلاح و علاج بره الساعه است کار شاهسونها همینطور باید اصلاح شود و اینها بکفرش شروع دارند که میگویند ما میخواهیم زیر حضم خارج باشیم و همچنین مسئله توأم الملک که یک تلگراف اورا بخواهند رفع افتخارش فارس بشود مسئله چو پدارها

همین حال ملاحظه اینها وقتی رفتند بولایت خودشان
چهارمده گفت میگویند سه ماه چهار ماه در زمان
استبداد محصل شدیم سه ماه مردم دودار انشورای
ملی پس چه فرق کرد و مکرر عرض کردم نباید تغییر
وزارت را اسباب تعطیل کار قرارداد . یکی دیگر
ارو کلا چنین بیان نمود که وظیفه مجلس این است که باید
بر اسرار کتبی حرف بزند نه در جزئیات

و مجلس باید همچنان عدل و انصاف باشد و قلع و قمع
چورو امتیاز رانند در خصوص حاج آقا محسن
مکرر از دست او شکایت شده و برخلاف اینهم شکایت
کرده اند و من کار با اینها ندارم و طرفدار کسی هم
نیستم و گفتگوی من در خصوص حاج آقا محسن
نوعی است و یکی از تکالیف مجلس این است که بدون
تحقیق در رسیدگی کار نکند و حکم قطعی ندهد مثل
مسئله پرویز که عارضین عراقی با همراهی چند نفر
دیگر با کسان حاج آقا محسن زد و خورد نموده اند
مظلومی نباید مرتکب چنین حرکات شوند مظلومین
را باید رجوع بوزارتخانه نمود که احقاق حق شود
این مکتوبی است که بسراج آقا محسن در این باب
بمجلس مقدس نوشته مکتوب را آقا سید محمد تقی
قزاق کرده اند مشر بود باینکه مکرر با اولیای
دولت عرض کرده ام و در حضور مقدس اعلی حضرت
همایونی هم التزام داده ام که هر کسی شکایت از اولی
داد در در هر یک از دوائر دولتی که قرار شد رسیدگی
شود پس از معلوم شدن حق کسی در مقابل تومانی
ده تومان بپشم اخروی رافرتاده بودم برای تحقیق
پرویز آن عارضین با جمعی دیگر این سادات و طلاب
را کتک زده اند و یک نفر از آنها رها شده است به
لرستید تحقیق نمایند این مجلس برای حفظ حقوق
استیاب رسیدگی نماید .

همان وکیل با ذریعای بجان چنین جواب دادند که
اینها را ببندید دور من عرض میکنم
نیشود یک آدم غداری را اسم گذشت
سیا اسلام و از او طرفداری کرد اینجا اتفاق افتاد
نخل باز ندارد باید حاج آقا محسن را احضار کرد
طهران و تحقیق شود . باز همان وکیل سابق چنین
اظهار کردند اینکه گفتند طرفداری شده من
طرفدار کسی نیستم مگر با حق با افعال بنده مردم بدم و
با افعال خوب مردم خوب اینکه گفتید شما فرض دارید
شرف من بر نخورد باید ثابت کنید شما هر روز می
بجوید بعلیا صحیح نیست آن حاج آقا محسن آن
حاج آقا محمد بروجرودی .

در اینصورت آقای میرزا سید محمد مجتهد فرمودند
اینها داخل در مسئله ما نیستند نه حاج آقا محسن نه
حاج آقا محمد اما حاج آقا محسن که حالش معلوم است
بیک ظالم مستبدی است اما حاج آقا محمد پسر عموی
من است باید من از او همراهی کنم لهذا میگویم او
در این سلسله نیست و اصلا از نوع ما اینها خارجند .
یکی از کلا اظهار کرد در مسئله پرویز یکی که بسراج
آقا محسن نوشته چند نفر بحیثیت عارضین از آنجا بیرون
آمده اند یا من ثابت میکنم که کسی از کاشان
مجلس بحیثیت نرفته و آنها عارضین را کتک زده اند
آنها ثابت کنند که از اینجا یک نفر بحیثیت نرفته و
نکمی ماکار باین نداریم تلگرافی از قم زنهای
پایان ایرام آباد کرده اند که (۱۴) نفر از کسان
آنها بیکم حاج آقا محسن کتفه شده و مفقود شده
زخم بینند (۱۴) مرغ کتفه خود آنها صاحب
دانی میشود ما این مسئله را میخواهیم و مطلب هم

دو تا است یکی مسئله متولین و یکی مسئله عارضین
از بابت ملک و غیره . یکی دیگر از کلا آذربایجان
بیان نموده اینکه میگویند مجلس باید بجزئیات
نرسد و بکلیات رسیدگی شود آیا بینیم محکمه عدلیه
منظمی فلهست که مردم با نجا رجوع کنند و آسوده
باشند یا نه پس مادامیکه نیست فعلاً مردم با نجا
خواهند آمد و اوقات ما را ضایع میکنند و مجلس نمی
تواند ساکت بنشیند باید رسیدگی باین شکایات
بکند همین مسئله حاج آقا محسن چند وقت است
صحت شده و ظلم ادرا همه میدانند و میگویند باید
احضار او را از وزارت داخله خواست تا اهل عراق
آسوده شوند یکی از کلا اظهار داشت در خصوص
احضار حاج آقا محسن بوزارت داخله نوشته خواسته ایم
جواب داده اند که چند مرتبه حاج آقا محسن احضار
شده در حرکت از عراق مسامحه دارد اگر مجلس
صلاح میدانند که بقوه جبر او را که بیاورند والا
بطور دیگر مشکل است زیرا که قریب سه چهارم از
تفکیکی از کسان و بستگان خودش در خود گذاشته
(در اینصورت رفته وزارت داخله راهم آقا سید محمد
تقی فرات کرد همین مضمون بود) همان وکیل
آذربایجان جواب داد که این رفته را وزیر داخله
سابق نوشته و بجهت همین حرفها و بی کفایتی که داشت
عزل او را خواستیم و معزول گردید حالا باید جداً
احضار او را از وزارت داخله خواست . یکی دیگر
از کلا چنین عنوان نمود اولاً بوجوب نظام نامه داخلی
هر مجلسی که در مجلس عنوان می شود هر وکیل یک
دفته باید در آن خصوص صحبت بکنند دیگر حق حرف
مکرر ندارند و اینها را در حاج آقا محسن هر چه صحبت بکنیم
زیادی است خداوند فرموده هر کسی غنی و ثروت اندوخت
طغیان میکند حال این شخص هم طغیان کرده حالش بر همه
معلوم است باید علاجش را کرد . یکی دیگر از
وکلای رشت اظهار داشت تا حال هر ایرادی میکردند
ما میگفتیم قوه اجرائیه نداریم . پرویز هیئت وزراء
آمده جداً اظهار همراهی و اجری کردند . حالا
دیگر باید مشغول کار شده ریشه مستبدین را یکی یکی
کند و سوزاند مثل برق پس از فی الجمله مذاکره
قرار شد که رفته بوزارت جلیله داخله در خصوص احضار
حاج آقا محسن از طرف مجلس مقدس نوشته شود و
همچنین سایر مطالب را که سابقاً رجوع بوزارت داخله
شده بود فهرست شده بوزارت جلیله داخله فرستاده
شود یکی از وکلای آذربایجان اظهار کرد که در
خصوص احضار حاج آقا محسن مدت مین شود گفتند
فعلاً لازم نیست و بعد صحبت از شورش و اغتشاش
شیراز و مظالم بودن اهالی آنجا از دست قوام الملک
و دو پسرش بیان آمدو گفتند باید هر سه احضار شوند

یکی از وکلای بیان کرد آیا اینگونه مطالب که در مجلس مطرح
مذاکره میشود . مجلس باید همان مطالب را بوزاره
اخطار کند با حکم آنرا هم باید بکند . بجهت نظم
مملکت دولت مسئول است وصول احوال مالیات
را دولت مسئول است همچنین عدلیه را دولت
مسئول است . مقصود این است میخواهیم بدانیم
آیا مجلس مطلبی را دانست . باین تمام جزئیات
او را رسیدگی و تحقیق نموده آن وقت حکم
کند و اجرای آن را از دولت بخواهد باینکه
باید کلیه آن مطلب را رجوع بدولت کنند
یکی از وکلای آذربایجان چنین جواب دادند

که بمجرد شکایت از دست بسکتفر اظهار او لازم
است اما مجازات البته بعد از تحقیق داده میشود یکی
دیگر از وکلای رشت نمود اظهار اینکه گفته شد مطالب
کلیه راجع بوزارت خانها شود که خود وزارت خانه
ها تحقیق نمایند صحیح است ولی بعضی مطالب مهم
است که اگر بخواهند به تحقیق و گذران نمایند تولید
فساد میشود مثل همین مسئله شیراز و تشکی اهالی
آنجا از دست قوام الملک اگر تحقیق شود با این
شورش حالیه چه فسادها تولید خواهد شد (درین
موقع تلگرافات متعدده که از انجمن ملی و اسلامی و
علماء و اهالی شیراز بخوان مجلس و حجج -
اسلام و وکلای آذربایجان مخابره شده بود آقا
سید محمد تقی قزاق کرده که خلاصه مضمون
تمام آن تلگرافات مشر بود باینکه اهالی فارس
بعد از آنکه از قوام الملک و دو پسرش مایوس
شدند و دیدند خیال آنها غیر از تخریب اساس مشروطیت
و تخریب چیز دیگر نیست عموماً در تلگراف خانه
متحصن و متظام و قوام الملک هم در مقابل انجمن
ظالمانه مستبد در مسجد نوفرهم و جمعی از بستگان
و اشرا را دور خود جمع و اودار نموده که با مظلومین
مشروطیت طلب منازعه نمایند و جناب حجه الاسلام
آقای حاج میرزا ابراهیم دامت برکاته را در حمام
محصور کرده اند که نگذارند تشریف بیاورند
تلگراف خانه و همچنین جناب محقق العلماء و جناب
علم الهدی را علاوه بر اینکه زخم زده اند برده اند
قریب بسجده نو در خانه مجبوس داشته اند و ما
هم تا حال جاسوس گیری از مردم کرده ایم اگر
ناشب علاج اینکار نشود تولید فساد بزرگ خواهد
شد دیگر جلوگیری نمودن از قوه مآخراج است) .
پس از تمام شدن قرائت تلگرافات شیراز یکی از
وکلای آذربایجان چنین اظهار داشت در حقیقت ما
وکلای آذربایجان با وجود این قریب هستیم و هر
وقت هم بطهران آمده ایم آنقدرها نمانده ایم بکرات
بنده طهران آمده ام صحبت ظلم و استبداد قوام -
الملک را شنیده ام و همه وقت یولها داده و از تهران
رفته و این مسافرت ایندفعه ازم بی خود نبود رفت
شاید تهیه دیده باشد در مقابل تبریز ولی این شخص
کاو نه من شیراز امروز دیگر مامت بندها دکان
هارا بسته اند باید اینکار را از میان برداشت و علاوه
بر این در کدام قانون است که باید وزارت و حکومت
بارت باشد .

آقا سید عبداللّه مجتهد - مانند قوام الملک
در شیراز موجب هلاکت آنجا است و در اینصورت
رئیس چنین تقریر نمودند در مسئله شیراز
الساها وزراء در تلگرافخانه نشسته و مشغول مذاکره
هستند خود بنده هم رفته بودم پرسیدند باید چه
کرد بعضی تلگرافات که حاضر بوده نشان دادم
پس حالا باید ببینیم نتیجه مذاکرات آنها چه میشود
آنوقت احضار قوام خواسته شود یکی از وکلای
اظهار داشت سابقاً میگفتیم که چرا مجلس وضع
قوانین نمیکند و تکلیف مجلس وضع قوانین است
ولی امروز می بینیم رفع ظلم باید از همه چیز
زودتر شود .

چند روز پیش حکم این تنگان را بواسطه تمبایاتی
که کرده بود جدو جهد نموده عزل او را از پیشگاه
همایونی خواستیم همچنین جا کم دیگر را و تعیناً
سی سال است که بنده دیدم وقتیکه قوام آمده بود
اینجا که آخوندی آمده در کاروانسرا گفت این
قوام الملک است او را می شناسید او را بتریک قوام
گرفته بردند نیست کردند و هر سفر که آمده باغلی

یول داد رفت و حالا با وجود این تلگرافات و این ترمیمات می پرسم آیا صحیح است وزراء بگویند مسئله شيراز اصلاح شد ما باید ساکت باشیم و علاوه یکی از آن حکام منزلت بی سنند محدود پس مرا چرا منزلت کردید؟ چه جواب بگویم و یکی دیگر ازو کلای آذربایجان چنین اظهار داشت هیئت وزراء در تلگرافخانه مشغول مذاکره مشاوره هستند آنها يك تکلفی دارند و ما هم يك تکلیف دیگری داریم بگلی نمی شود این مسئله واکذار شود . مجلس متفق الرأی قوام الملک را از شیراز واجب الازاله دانست عهده بنده این است يك چیزی نوشته شود بوزارت داخله و احضار بمجلس شوند اینجا فرماید چه دلیل منزلت قوام الملک صلاح نیست والا باید اوتا عصری عزل شود . بالجمله پس از مذاکرات زیاد اتفاق آراء بر این شد که شرحی از طرف مجلس بوزارت داخله در عزل قوام الملک نوشته شود (در این موقع رئیس و عموم اهل مجلس بجهت رفع خستگی رفتند باطاق دیگر و پس از فی الجمله تنفی مراجعت باطاق رسمی نمودند

آقای احسن الدوله - جناب رئیس چه اینکه لایحه دادم نمی خوانند چیست یا غلط است یا صحیح مقصود آقای ملت است چه ضرر دارد خوانده شود. رئیس جواب دادند دیر نشده و لایحه که آقای احسن الدوله نوشته بودند آقای حاجی سید نصرالله قرائت نمودند صورت آن از قرار ذیل است

لایحه آقای احسن الدوله

چون علی الظاهر زمان نواق در گذر و موقع اتحاد مابین دولت و ملت می رسد با آواز بلند میتوان گفت معنی ماضی و امروز که فی الحقیقه بدو کار است عرض می کنم ملت غرور ایران که به مدار هزار سال خواب غفلت بهوش آمده هنوز در اطاق تاریک عقب روشنائی میگردیم و با این حالت ضعف و پستی بمانی که دیگر مذاکره جهات آن جایز نیست با کمال صراحت و امیدواری این هیئت محترم وزرای عظام را که خوششان را وظیفه خواری پاسبان ملت ایران قرار داده در مقابل بیست کرور نفوس زیر بار چنین مسئولیت مهمی رفته اند عجلتاً من صمیم قلب قبول کرده تبریک و تهنیت عرض می کنم ولی ما ملت ایران باید بدانیم که دولت و ملت در حکم دو قوه جانده و دافعه هستند و با اتفاق یکدیگر امور مملکتی را مرتب و منظم نمایند مشروط بر اینکه ما و سکلای ملت هم بر رزخه های کاری خودمان که داریم علاوه بر سابق نمک غیرت باشیم و خواب استراحت بر خود حرام کرده آتی از اقدامات و اعمال طرف ما بل که دردم نظراست غناست نمائیم و خدای بکرده بطبع رائحه عطریات خوش فریفته دستمالهای نرم و لطیف (کورفورومی) حکمای حافظ را استشمام نکنیم که مجدداً عدهوش و بغواب غفلت ابدی رفته منتظر صدور اسرافیل شویم البته ایشان هم در صورتی که ما هارا بیدار و مجذوم نمایند در جهت زحمت خودشان افزوده بایات مقدس در اصلاح امور دولت و ملت سامی و جامه خواهند بود و از نتیجه اقدامات هر اداه و وزارتی در روزنامه رسمی دولت بدون تأخیر خیر داده اهالی مملکت را مستحضر خواهند نمود پس از این یکی ازو کلای آذربایجان خطاب بر رئیس نموده اظهار داشتند اجازه داده شود تلگراف تبریز در باب سفارت اسلامبول خوانده شود. رئیس جواب دادند محتاج به تحقیق نیست مکاتب کثیره در این باب رسیده . تلگراف مزبور قرائت شد که خلاصه آن قریب

باین مضمون بود . بعنوان مجلس مقدس از تراز مکاتبات مبنی بر تشکی ارفع الدوله سفیر کبیر دولت علیه در اسلامبول بر طبقه ایرانی عموماً و طبقه تجار خصوصاً سخت گرفته بطوریکه فوق طاقت و صبر طبقه شده البته از وجنات ایشان حال او بر همه معلوم است و درین اوقات دو نفر از تبه ایران را تبعید نموده اند و اینکار موجب شورش خواهد شد و در این موقع این انفال صلاح نیست - و اهش می کشم جدا رفع و جلو گیری از اینگونه حرکات ارفع الدوله شود والا شورش آتجا سرایت به تبریز خواهد کرد . و نیز استدعا میشود تشکیات و اظهاراتی که از رشت و قم شده بقل مساعدت و همراهی شود . بعد از ختم قرائت تلگراف همان وکیل آذربایجان اظهار داشت در خصوص اجتناب ارفع الدوله و تمهیدات ایشان حرف داشتم اگر تعذبات حاجی آقا محسن محتاج به تحقیق باشد تمهیدات او محتاج به تحقیق نیست هر کس یکماه در اسلامبول باشد مثل این است يك سال در زیر جنگ حاج آقا محسن و قوام الملک باشد طوری حقوق ایرانیها را فروخته و ضایع کرده است که چه عرض کنم حالا ایرانیها در کلروانسرای خودشان تشکیل انجمن تجار تی میسند و میروند به حکومت عارض میشود که این انجمن انجمن سیاسی است بقوه جبریه متفرق نمایند همین طور در طرازون . یکی دیگر ز وکلا اظهار کردند همین طور که آقای تقو زاده گفتند علاوه بجهت من نوشته اند طوری که نمیشود گفت . یکی دیگر از وکلا آذربایجان اظهار داشت ارفع الدوله کسی است که قلی را که با او خیانت کرده و حقوق ما را فروخته بجواهر گرفته و میگوید باید این قلم را محترم نگاه داشت . در این موقع معاون وزارت خارجه بمجلس ورود نموده چنین اظهار کردند که جناب ارفع الدوله در این خصوص تلگرافی کرده بودند و راپورت هم رسیده بود اینجا آوردم خدمت جناب رئیس و آقای مستشار الدوله و چند نفر دیگر ازو کلاء محترم بودند از نظرشان گذشت ما حاصل راپورت و تلگراف این بود که اگر اقدامی کرده اند مال اندیشی شده مسئله نمادی نبوده آنها میخواهند انجمن نمایند جناب ارفع الدوله مانع شده گفته اند صلاح نیست همان وکیل آذربایجان جواب دادند همین دل داشت بر صدق کلمات آنها مگر اسلامبول از روسیه بدتر است که انجمن تجار تی دارند یکی دیگر ازو کلای آذربایجان بیان نمودند برای تبرئه هر ظالمی يك عفی الله ما سلف قرار گذاشته اند او را بگویند تمام است من عرض می کنم ارفع الدوله طوری است که حاج آقا محسن پیش او خیلی ادم خوبی است .

معاون وزارت خارجه جواب دادند در کلیه اعمال جناب ارفع الدوله حرف ندارم ولی در خصوص این مسئله این انجمن گویا صلاح اندیشی شده بازمان و کیل آذربایجان جواب دادند آن انجمن انجمن سیاسی که نبوده در جائیکه سه چهار هزار ایرانی هست هیچوقت پلیس بدون اذن سفیر آتجا نبرفت اذرفته گفته است که اینها انجمن سیاسی دارند یا نژده نفر پلیس وارد آن مکان شده و خفیه و پس هم گذاشته اند ایرانیها خواسته اند بروند سفارت انگلیس این را هم اطلاع به حکومت داده است ادم گذاشته اند و جلو گیری نمودند مقصد ما هم فقط

در خصوص انجمن نیست عرض دور کلیه اعمال ایشان است در این موقع آقای سید محمد تقی رفقه که از طرف مجلس بوزارت جلیله داخله در باب قوام الملک و در پسر هایش نوشته شده بود قرائت کردند فی الجمله در الفاظ آن رفقه مذاکره و مشاجره بمیان آمده یکی ازو کلای آذربایجان چنین تقریر کردند در صورتیکه ناپره فساد در آتجا مشعل است ما با ناشار کلمات کار را معطل کرده ایم و احتمال دارد چند نفر آتجا مقبول شوند حال آقایان چنین صلاح دانستند که رای مجلس باین صارت اظهار شود اگر نشد و آنچه نگرفت دو باره بطور دیگر اظهار شده و نوشته میشود در این موقع مجلس ختم شد .

مذاکرات روز سه شنبه ۲۳

روز سه شنبه بیست و سیم بر حسب معمول مجلس شورای ملی انقاد یافت هیئت وکلای هم حضور بهم رسانیده ولی بواسطه وصول پیاره از تلگرافات و وجود مطالب مهمی که اظهار آن در مجلس رسمی و حضور تماشاچیان خوف تأخیر وعدم اختتام مقصود میرفت هیئت وکلا از طرف رئیس باطاق مخصوص دعوت شده در آتجا مشاورات و مذاکرات لازمه انجام یافت .

در این موقع که مجلس هلنی بمجلس سری تبدیل یافت و تماشاچیان از شنیدن مذاکرات نا امید شدند از مارت فوقانی و مجلس رسمی در صحن عمارت اجتماع نموده اعضای انجمن اتحادیه فارس که از تعذبات قوام الملک شيرازي چند روزی در صحن عمارت مجلس تحصن اختیار نموده بودند بامتظامین عراق و قم و طایفه شهبون بغدادی که آنها هم در مجلس متظلمند هم آواز شده تعذبات وارده و تظلمات معفانه خود را در محضر امام ابراز و اظهار داشتند .

و زقت غریبی بعضار دست داده بعضی از حضار رای آن شد که صدور اینگونه تمهیدات بواسطه عدم اختتام نظامنامه اساسی و معین نبودن حدود و وظایف حکام و غیر حکام است در این صورت بایست عموماً امضا و اجرای موافق نظامنامه اساسی را خواستار شده تارفع تمام این تمهیدات بشود .

حضار عموماً و متظلمین خصوصاً نخست امضا و اجرای نظامنامه اساسی و در ثانی احضار و مجازات حاج آقا محسن عراقی و قوام الملک شيرازي و متولی باشی قمی و رفع تمهیدات از طایفه شهبون بغدادی را پیشنهاد نمودند و ازو کلای عظام انجام این مقاصد را اکیداً خواستند .

از طرف مجلس مقدس احضار حاجی آقا محسن و قوام الملک شيرازي و متولی باشی قمی و اقدامات مجدانه که در این خصوص همین دوماه روزه بعمل آمده و هم قریب نتایج اقدامات مجلس مکشوف خواهند شد ابلاغ گردید در خصوص امضا و اجرای نظامنامه اساسی هم چنین ابلاغ گردید که سواد نظامنامه اساسی حضور حجج اسلامیه تنقیح شده پس از تصویب در مجلس همین دوروزه بحضور همایونی تقدیم خواهند شد انشاء الله سر ما بجهت مبارک رسیده بروی درموقع امر اگذاشته میشود